

Bijdrage Bertus Boivin bij presentatie *Het Kerspel van der Ywehorst* (28 mei 2026)

Ik neem u bijna achthonderd jaar mee terug in de tijd. We blijven op precies dezelfde plek, maar dan in het jaar 1236. We staan in het eerste kerkje van IJhorst, dat spiksplinternieuw is.

IJhorst is een hoge plek vlak bij de Reest. Het beekdal is hier nog geen honderd meter breed. De plek is een zandkop zoals er veel meer in de buurt zijn. We noemen ze horsten. De meeste zijn bewoond. Het zijn de enige plekken waar je in het natte beekdal kunt wonen.

Deze horst zijn ze gaan noemen naar de taxusbomen die er groeien. In het Middelnederlands heten ze 'Ywe'. Een zandkop met taxusbomen is een 'Ywe-horst', IJhorst dus.

De oorkonde uit 1236 zelf is verloren gegaan, maar de informatie staat in het zogeheten *Cartularium* van het Zwartewatersklooster uit de zestiende eeuw. Het klooster in Hasselt noteerde hierin de inhoud van zijn belangrijkste officiële papieren om de geschiedenis van zijn bezittingen, inkomsten en rechten vast te leggen.

Bij het jaar 1236 staat in het *Cartularium* dat bisschop Otto van Utrecht toestemming geeft om in het Reestdal een kerk te stichten.

Letterlijk staat er dat de bisschop 'den luden van Restina' toestemming geeft *'te timmeren één kerke, in welke sie sullen ontvangen die sacramenten der heilige Kerken ende welke kan worden getimmert op onzes kloosters grond'*.

In het verleden is 'Restina' vaak als 'Avereest' vertaald. Inmiddels weten we dat het toch echt om IJhorst moet gaan. Restina is de naam van het hele Reestdal. Hier op de IJhorst bezat het Zwartewatersklooster de eigen grond waar het in de oorkonde over gaat.

Op deze plek is in jaar 1236 of meteen daarna de eerste kerk in het Reestdal gebouwd. Over die eerste kerk weten we nauwelijks iets. Het is zelfs mogelijk dat het destijds begonnen is met een houten kerkje dat later door een stenen kerk vervangen is. Het was zeker één van de eerste kerken in de omgeving. Die van Staphorst, Meppel, Koekange en Zuidwolde zijn bijvoorbeeld allemaal jonger.

De kerk is in buitengewoon onrustige tijden gebouwd: de jaren van de Drentse Opstand. Burggraaf Rudolf van Coevorden kreeg het aan de stok met zijn wettige landsheer, de bisschop van Utrecht. Rudolf en zijn familie hadden in Drenthe zoveel macht naar zich toe getrokken dat ze meenden dat zich niets meer van de bisschop hoefden aan te trekken. Hoogtepunt van de Drentse Opstand was de Slag bij Ane in 1227 met zijn verrassende overwinning van Rudolf van Coevorden plus de dood van bisschop Otto II. Een paar jaar later echter hadden nieuwe bisschoppen de orde hersteld en was Rudolf van het toneel verdwenen.

De beroemde Slag bij Ane speelt een opvallende rol in de geschiedenis van deze kerk. De kerk van IJhorst werd gebouwd op grond van het Zwartewatersklooster en dat klooster was enkele jaren later, in 1233 gesticht om de herinnering aan de dode bisschop en zijn gesneuvelde ridders van de Slag bij Ane levend de houden.

Deze kerk werd een bisschoppelijk steunpunt aan de oever van de Reest op de grens van het opstandige Drenthe.

De Drentse Opstand was altijd vlakbij in IJhorst. De familie Van Coevorden had zelf veel bezittingen in het Reestdal. Volker van Coevorden was stamvader van de ridderfamilies Van Ansen en Van Echten die hier een flinke vinger in de pap kregen.

Officieel bleef Drenthe in de dertiende eeuw onder het gezag van de bisschop vallen, maar feitelijk had hij er weinig te vertellen. Adellijke

families als de Van Ansens en de Van Echtens konden er feitelijk hun gang gaan.

In de loop van de tijd werd het Reestdal als grensgebied met het onrustige Drenthe steeds belangrijker voor de bisschop. Toen de positie van Mariaklooster in Ruinen onmogelijk werd, verhuisde het naar hun hof Dikninge aan de Reest. Daar zaten ze veilig, op een steenworp afstand van het bisschoppelijke gebied in IJhorst.

Als titel voor ons boek kozen we *Het kerspel van der Ywehorst*. Deze naam komt in 1357 voor het eerst voor. Eerder al moet het oorspronkelijke kerspel, dat het hele Reestdal omvatte, gesplitst zijn in IJhorst en Avereest.

Het gebied van het kerspel IJhorst aan de Overijsselse kant liep van de Lankhorst in het westen tot het erf de Esphorst in het oosten met IJhorst ongeveer in het midden. Voor het Drentse deel geeft een oorkonde uit 1396 zekerheid. Toen strekte het kerspel zich op de noordoever uit van de Schiphorst in het westen tot de Stapel in het oosten.

Hier gaat het dus om een kerkelijke eenheid. Bestuurlijk hoorde de noordoever tot de Landschap Drenthe en de zuidoever bij Salland. In de negentiende eeuw kreeg je de gemeente De Wijk in de provincie Drenthe en lag IJhorst in de gemeente Staphorst in Overijssel.

Sinds het jaar 1396 echter staat zwart op wit dat IJhorst en De Wijk kerkelijk met elkaar verbonden zijn. Waarschijnlijk is die eenheid ouder. Waarschijnlijk gaat beide kanten van de Reest al sinds de eerste kerk van 1236 samen hier in IJhorst naar de kerk.

Op veel pagina's in dit boek loopt u tegen grenzen aan die geen grenzen blijken te zijn. Een grens kan je beletten om verder te gaan. Een grens kan je ook uitnodigen om verder te kijken dan je neus lang is.

De Reest laat je in dit boek zien hoe betrekkelijk het begrip grens is, want er zitten ook voordelen aan.

Eind achttiende eeuw liet Overijssel onderzoeken hoe je wat zou kunnen doen aan de enorme hoeveelheden water die Reest richting Meppel en Overijssel afvoerde. Ingenieur Kraijenhoff werd ingehuurd om op onderzoek uit te gaan.

In zijn verslag noteerde hij dat hij nog nooit een riviertje had gezien met meer bochten dan de Reest. Haal er zoveel mogelijk bochten uit en je problemen zijn opgelost, schreef Kraijenhoff. Het bleef bij plannen, want Drenthe zag het er nut niet van in. Als Overijssel het wilde, dan moesten ze het vooral doen, maar Drenthe betaalde niet mee.

Dit soort kanalisatieplannen bleven alle partijen maken in de negentiende en een groot deel van de twintigste eeuw. Steeds keek de ene provincie de andere kant op als de ander met plannen kwam en vervolgens bleef alles zoals het was.

Tot we er vijftig jaar geleden met z'n allen achter kwamen dat de Reest een van de allerlaatste laaglandbeken in ons land was die niet was rechtgetrokken. De provinciegrens had ervoor gezorgd dat alles gelukkig lang genoeg bij het oude had kunnen blijven. Gelukkig hebben we de Reest en zijn ontelbare bochten nog steeds.

Kerkelijk gezien is de Reest zeker geen grens. Die grenzen liggen elders. Door het boek heen zie je ze zich rond IJhorst en De Wijk aftekenen. IJhorst en Staphorst liggen eeuwenlang binnen dezelfde gemeentegrens. Kerkelijk loopt er de grens tussen de 'zwane' kerk van Staphorst en de meer vrijzinnige richting die men in IJhorst en De Wijk is toegedaan.

Voor de kerkgangers uit De Wijk vormde de Reest geen grens. Kerkenpaden en kerkvonders over de Reest brachten hen door de eeuwen heen steeds naar de kerk die ze al bijna achthonderd jaar met de IJhorsters delen.

Waren beide dorpen het altijd met elkaar eens? U zult in het boek tal van zaken en kwesties vinden waarbij de kerkgangers uit het ene dorp andere ideeën hadden dan de anderen. Een mooi voorbeeld is het verplaatsten van de preekstoel in 1658 in de oude kerk van de oostgevel naar de westgevel, de plek waar de preekstoel nog steeds staat. Klaas Tippe en Roelof Gortemaker schrijven erover in hun hoofdstukken.

Dominee Johannes Luessen wilde tegelijk met het verhuizen van de preekstoel de inrichting van de kerk zo wijzigen dat de helft voor de IJhorsters was en de andere helft van de kerk voor de Wijker kerkgangers.

IJhorst en De Wijk betaalden allebei een gelijk aandeel in de verbouwkosten, dan mocht je toch ook de helft van de kerk voor je opeisen ... Dat vonden ze althans in IJhorst. In De Wijk niet, daar waren ze zo kwaad over het plan dat ze dominee Luessen meedeelden voorlopig niet naar het Avondmaal te komen ...

De preekstoel werd wel verplaatst, maar een gescheiden Drents en Overijssels deel is er nooit gekomen.

Over een andere kwestie vertelt Wim Coster in zijn hoofdstuk over de diaconie in de negentiende eeuw. De Wijk en IJhorst hadden weliswaar samen één kerk, maar ze wel twee diaconieën en twee armenbussen bij de uitgangen.

Soms liep dat niet helemaal lekker, zoals in het geval van de familie Van Lingen in 1871. Jaarlijks zorgde de diaconie van IJhorst ervoor dat Pieter en Grietje van Lingen en hun kinderen zo'n dertig, veertig gulden aan bedeling ontvingen om rond te komen. Tot ze in dat jaar 1871 plotseling van IJhorst naar De Wijk verhuisden en daar in De Wijk bij de diakenen aanklopten. In De Wijk vroeg men zich vervolgens af of de IJhorsters het gezin Van Lingen niet met enige zachte drang over de Reest gewerkt hadden ...

Discussies in de kerkenraad, de classis moest zelfs eraan te pas komen. In IJhorst bedachten ze uiteindelijk dat het wellicht toch maar beter was om de ondersteuning van de Van Lingen's vanuit IJhorst voort te zetten ... Ook hierover vindt u de details in het boek.

Dames en heren, tien auteurs hebben dit boek geschreven. Ze zijn diep in de geschiedenis gedoken en hebben hun verhaal naar eer en geweten op papier gezet.

Als redactie zijn hen daar zeer dankbaar voor. We zijn hen uiteraard ook buitengewoon dankbaar voor hun bereidwilligheid om onze redactie van hun teksten op de koop toe te nemen.

In het boek vertelt Theo Spek het verhaal van het landschap en hoe de mensen het landschap hier naar hun hand wist te zetten.

Roel Lensen schrijft vanuit de bronnen over de stichting van de kerk en het ontstaan het kerspel van de Ywehorst. IJsbrand Boonstra deed onderzoek naar de gebouwen van het klooster Dikninge.

Klaas Tippe beschrijft hoe de Reformatie vanuit de IJsselsteden het Reestdal bereikte en over het kerkelijk leven hier in de zeventiende en achttiende eeuw. Frits Schmidt vertelt hoe de patriottenbeweging aan het eind van de achttiende eeuw hier van zich deed spreken. dankzij Joan Derk van der Capellen tot Den Pol en Carel de Vos van Steenwijk.

Roelof Gortemaker is dé expert op het gebied van de bouwgeschiedenis van de kerk. Hij neemt u mee naar de middeleeuwse katholieke kerk die in de zeventiende eeuw de gedaante van een protestantse kerk kreeg. En hij vertelt alles over de huidige kerk uit 1822.

We zoomen in op de negentiende-eeuwse agrarische samenleving met hoofdstukken van Michiel Gerding over De Wijk, Goos Lier over de ontwikkeling van IJhorst en omgeving.

Klaas Tippe maakte een bijzondere bijdrage over de Leijen en de Overlankhorst op de grens van IJhorst en Staphorst.

Wim Coster vertelt u in twee hoofdstukken over het kerkelijk leven in de negentiende en twintigste eeuw. Over de predikanten en hun plek in de lokale samenleving en over de diaconale zorg die – ik vertelde het u al - lange tijd in twee diaconieën georganiseerd werd.

In het laatste hoofdstuk schrijft Helène de Muij een kroniek van de familie De Vos van Steenwijk vanaf het moment dat Johan de Vos van Steenwijk in 1658 eigenaar van de Havixhorst werd. Een verhaal met twintig hoofdpersonen en veel over hun relatie met deze kerk.

Beste auteurs - ook namens collega-redactieleden Roel Lensen en Mees te Velde - nogmaals dank voor jullie inspanningen.

Ook dank aan Ria Westerhuis voor haar mooie gedichten. Sake Elzinga voor zijn foto's, André Diepgrond voor de vormgeving.

Dank aan Ingrid Olthoff - ons aanspreekpunt bij Noordboek - en uitgever Paul Kemmeren.

U heeft Hilco Vos al gezien en gehoord. Hém - en uiteraard ook Baron de Vos van Steenwijk - wil ik bedanken voor het vele werk dat ze op de achtergrond als bestuursleden van de Stichting Ecclesia IJhorst hebben verzet om dit boek mogelijk te maken.

Dames en heren, u allen dank ik voor uw aandacht.